

WIESŁAW DYK

KOMU I PO CO POTRZEBNA JEST FILOZOFIA PRZYRODY?

Dynamiczny rozwój nauk przyrodniczych oraz techniczno-informatycznych stawia na nowo pytanie o miejsce Ziemi w Kosmosie i roli w nim człowieka. Pytanie to dochodzi bardziej natarczywie, gdy uświadomiony zostaje ogrom zniszczenia środowiska naturalnego. Nauka podzielona na dyscypliny, kierunki i specjalizacje oraz osiągnięta specjalistyczna wiedza nie jest w stanie zahamować tempa degradacji natury.

Przyjmowany jest podział filozofii przyrody na teoretyczną i praktyczną. W pierwszym ujęciu przypisuje się jej funkcję opisowo-wyjaśniającą. W swej funkcji opisowo-wyjaśniającej jej przedmiotem jest świat bez człowieka (przyroda sama w sobie) lub przyroda łącznie z człowiekiem badającym tę przyrodę (przyroda z antropopresją). W tym drugim przypadku uwzględnia się oddziaływanie między człowiekiem a środowiskiem naturalnym. Praktyczna filozofia przyrody jest nauką oceniająco-normatywną i w jej ramach wskazuje się na konieczność istnienia norm regulujących stosunek człowieka do otoczenia. W jej zakres włączone zostają zagadnienia z bioetyki, etyki ekologicznej (sozologicznej lub środowiskowej) czy etyki badań naukowych.

Główna problematyka teoretycznej filozofii przyrody generowana jest rozwojem nauk przyrodniczych, a praktyczna – rozwojem i wzajemnym odniesieniem nauk przyrodniczych i humanistycznych. Największe jednak zainteresowanie budzą wspólnie te zagadnienia, które są konsekwencją zetknięcia się nauk biologicznych z innymi dziedzinami nauki, np. biotechnologii, biomedycyny, biocybernetyki, egzobiologii (astrobiologii), socjobiologii, neurobiologii, psychologii ewolucyjnej, neuropsychologii, itd.

Jest prawdą, że problemy poruszane przez filozofię przyrody w ujęciu klasycznym zostały przejęte przez nauki przyrodnicze i częściowo przez metodologię tych nauk. Filozofia przyrody jako nauka autonomiczna nie zatrzymuje się na swych jońskich korzeniach i podlega przemianom, nie tracąc ze swej aktualności filozoficznego opisu i tłumaczenia przyrody.

Podzielona na różne dyscypliny, kierunki i specjalizacje nauka nie może obejść się bez idei filozoficznych zaadoptowanych do teorii empirycznych. W ich ramach generuje się pewne koncepcje filozoficzne, ale tworzona filozofia przyrodoznawstwa (filozofia biologii, filozofia fizyki, filozofia kosmosu, itd.) nie wyczerpuje pełnego

Ks. dr hab. WIESŁAW DYK, prof. US – Zakład Filozofii Przyrody i Bioetyki w Instytucie Filozofii US; adres do korespondencji: ul. Krakowska 61/69, 71-017 Szczecin; e-mail: wdyk@wp.pl

i wszechstronnego odniesienia do przyrody. Nauka wraz ze swym teoretycznym, pojęciowym i metodologicznym dorobkiem oraz technika ze swym praktycznym nastawieniem do natury nie są jedynym sposobem kontaktu z przyrodą, nie posiadają uprzywilejowanego dostępu do otoczenia. Suma ich dociekań i osiągnięć nie stanowi pełnej wiedzy o świecie.

Współczesna filozofia przyrody niezmiennie od swego początku nakierowana jest bezpośrednio na świat, przyrodę, naturę. Jednocześnie odnosi się do tego, co już zostało zdobyte w ramach nauk przyrodniczych i do akceptowanej teorii nauki. Korzystając ze zdobyczy teorii nauki, filozofia przyrody prowadzi swe badania na poziomie współczesnych metod badawczych. Filozofia przyrody, korzystając z osiągnięć nauk szczegółowych, nie zatrzymuje się na płaszczyźnie empirycznej, ale w tłumaczeniu przyrody dąży do systemowego, koherentnego, istotowego i ogólnego ujęcia obrazu świata.

Filozofowanie w kontekście nauki nie wyczerpuje powinności filozofa przyrody. Filozof powinien być świadomy tego, że nauka czasami traci swój kontakt z przyrodą. Tak na przykład poznanie prawidłowości i mechanizmów życia nie zawsze służy logice życia (podtrzymania i ewolucji), np. klonowanie, organizmy i żywność genetycznie modyfikowana. Podobnie współczesne zaangażowanie astrobiologów tak bardzo skupia się na obecnych formach życia i jego strukturze, że pomijany jest ewolucyjny charakter systemów żywych, możliwość wykorzystania odmiennego, w początkowej fazie swego istnienia, podłoża materialnego. W wyniku tego utrudnione jest poznanie istoty życia.

Dla filozofa przyrody świat nie jest zredukowany do zagadnień generowanych przez nauki przyrodnicze, widziany tylko jako korelat poznania teoretycznego lub empirycznego. Świat widziany jest szerzej jako złożony system, wraz badającym go człowiekiem, który jest jego integralną częścią. W ramach filozofii przyrody dąży się do zmiany stosunku człowieka wobec przyrody, do porzucenia praktyki instrumentalizacji przyrody na rzecz uwzględnienia jej inherentnej wartości.

Współcześnie związek nauki z przyrodą został znacznie nadszarpnięty, stąd pojawia się potrzeba uwzględnienia oceniająco-normatywnego aspektu w badaniach naukowych, działalności człowieka w przyrodzie, oddziaływań techniczno-przemysłowych, zasadności podejmowanych decyzji kierunków badawczych, społeczno-gospodarczego zaangażowania nauki itd.

Filozofia przyrody potrzebna jest przyrodzie i człowiekowi, integralnie i homeostatycznie związanemu z przyrodą. Adekwatna filozofia przyrody potrzebna jest nie tylko wszystkim, ale i wszystkiemu. W obecnym stadium rozwoju nauki zachowuje swój status „matki wszystkich dziedzin wiedzy”, tzn. obecnie istniejących i tych, które wyłonią się w przyszłości.

Słowa kluczowe: teoretyczna filozofia przyrody, praktyczna filozofia przyrody, oceniająco-normatywny aspekt filozofii przyrody, filozoficzne poznanie przyrody.

Key words: theoretical philosophy of nature, practical philosophy of nature, evaluative and normative aspect of philosophy of nature, philosophical understanding of nature.